

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 17

1. december
2022

Den nordiske gud Thor prøvede at slå Midgårdsormen ihjel med hammeren Mjølner, mens Fenrisulven hylede i den mørke og iskolde fimbulvinter, der indvarsler ragnarok. Den nordiske mytologi er rig på stof, der kan få hårene til at rejse sig på hovederne af selv de mest teknologifikserede, moderne drenge og piger, og forfatteren Nils Hartmann har udnyttet det gamle stof til en serie små letlæste hæfter for børn, som skal lokke dem til at forbedre deres læsevner.

I dette nummer af *Sprogkræsen* har vi fokus på børns læsning og diskuterer også begrebet lix, der i dag ofte bruges, som om det var en objektiv måling af teksters egnethed i læseundervisningen.

Sprogkræsen 17 indeholder også anmeldelser af nye bøger om dansk sprog, udtryk med relation til vikingetiden og et sprogkræsent kig på udtrykket *at være i sync med samtiden*.

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Forsideillustration: Gert Ejton
Korrektur: Karin Louise Sigurskjold,
Poul Sørensen og Marianne Ølholm.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)
Ingelise Hallengren (næstformand og kasserer)
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf, Dan Hellum,
Karin Louise Sigurskjold og Rainer Verhoeven
Suppleant: Ingrid Slott.

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: DenDanskeSprogkreds

Indhold

Siden sidst

Kulturnat i København, Bogforum, Bertel Haarder i Sprogkredsens. 3

Tema: Letlæste bøger

Lise Bostrup: *Leselighed og læsbarhed*s. 7

Nils Hartmann: *At skrive let for børn er svært*.....s. 9

Balders død i forskellige versioners. 12

Dorte Roholte: *At skrive let er et kunsthåndværk*s. 15

Anmeldelser

Kære sprogdoktors. 20

Pædagogiske sprogløs i en mørk tids. 21

Britisk børneleksikon på vendelbomål og sønderjysks. 22

SkurkAgurks. 22

Gud, ord og himstregimsers. 23

Etymologi

Karin Sigurskjold og Lise Bostrup: *Ord fra nordisk mytologi i moderne dansk*s. 24

Fastevendinger

Steffen Sommerstedt: *Kragen og papegojen*s. 27

Er du sprogræsen?

Et sprogræsent ord og et nyt udtryks. 31

Den Danske Sprogkreds' program december 2022 — juni 2023s. 31

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab

af Den Danske Sprogkreds
250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser
og entré til Sprogkredsens arrangementer
Nordea 2128 0714426052
Mobilepay 26 71 78 37
ISSN 25967347

Siden sidst

Den 14. oktober var der **Kulturnat i København**. Aftenen igennem myldrede det med glade gæster i Københavns centrum, og mange af dem fandt vej til Klingbjergs boghandel, hvor Sprogkredsen præsenterede bøger, plakater og billedlotteri om ordsprog og faste vendinger. På billedet ses Lise Bostrup i færd med at introducere forfatteren Ellen Strandgaard, der står klar til at præsentere sit kapitel i Sprogkredsens bog *Hver fugl synger med sit næb*. Sprogkredsens andre deltagere var Ingelise Hallengren, Karin Sigurskjold, boghandleren Thomas Klemann samt fotograferne Maimona og Michael Falkendorf. Foto: Michael Falkendorf.

Den flittige **bestyrelse** i Den Danske Sprogkreds holdt den 25. oktober et møde med bl.a. planlægning af Bogforum på programmet. Her ses: Rainer Verhoeven, Lise Bostrup, Ingelise Hallengren, Dan Hellum, Ingrid Slott og Karin Louise Sigurskjold. Foto: Diana Piantedosi.

Torsdag den 3. november blev Den Danske Sprogkreds og Forlaget Bostrups stand gjort klar til **Bogforum** i Bellacenteret i København fra den 4.- 6. november. Foto: Lise Bostrup.

Skuespilleren og fortælleren, **Steffen Sommerstedt**, optrådte fredag den 4. november på Bellascenen med en monolog, han havde bygget over ordsprog og vendinger i Sprogkredsens bøger *Hver fugl synger med sit nabo*, *Med ja-hatten på* og *Med professorhatten på*. Læs et uddrag af Steffen Sommerstedts monolog s. 27. Foto: Mette Hess.

Chefen for Danmarks Radios pige- og ungekor, **Phillip Faber**, besøgte Sprogkredsens stand lørdag eftermiddag og sikrede sig et eksemplar af vores *Sange om det danske sprog* (2018). Her ses Emil Probst og Karin Louise Sigurskjold sammen med Phillip Faber. Foto: Rainer Verhoeven.

Lørdag den 5. november kl. 16 præsenterede Forlaget Bostrup antologien ***Os her-nedefra. Forfattere fra Lolland, Falster, Sydsjælland og omkringliggende øer fortæller*** på Bellascenen. Bogen er redigeret af Lise Bostrup, som også præsenterede de deltagende forfattere på Bellascenen. Fra venstre mod højre ses: Knud Romer, Gittemie Eriksen, Steffen Sommerstedt, Peter Abrahamsen, Emil Probst, Anne Holde og Carsten Aner. Foto: Abelone Glahn.

Forfatteren **Knud Romer**, der er opvokset i Nykøbing F, gav den hele armen på klingende falstersk i sine anvisninger på, hvordan man hurtigst muligt kan komme væk fra København og ned og høre solsortene synge så smukt, som kun solsortene på Falster kan synge. Ved siden af Knud Romer ses her Falsters krimidronning, Gittemie Eriksen, som på den blødeste falsterske dialekt præsenterede en historie om et bestialsk mord ved Orehoved på Nordfalster. Foto: Rainer Verhoeven.

Henrik Gottlieb præsenterede søndag den 6. november sin disputats om engelsk indflydelse på dansk, *Echoes of English* (2020, forsvaret 2022). Yderst til højre ses seniorredaktør Lars Trap-Jensen fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Foto: Lise Bostrup.

Sprogkredsens bog *Hver fugl synger med sit næb* (2022) er kommet til Ringe, hvor den er blevet anbragt i et aflåst glasbur på **Ringe Bibliotek**. Her står den sammen med Sprogkredsens bog *Med professorhatten på* (2020), billedlotteriet *Med ja-hatten på* (2021) og Anders W. Berthelsens to bøger *Fynsk så det synger* (2017) og *Kære Sprogdoktor* (2022). Alle disse bøger er illustreret af den fynske billedkunstner Gert Ejton og en del af en udstilling om ham.
Foto: Anne-Marie Bjerregaard Nielsen.

Sprogkredsens billedlotteri med faste udtryk fra *Med ja-hatten på* blev præsenteret med entusiasme af Ingelise Hallengren.

Politikeren **Bertel Haarder** fortalte den 16. november friskt og veloplagt om sin barndoms oplevelser med dansk og tysk sprog i Nordslesvig, om vigtigheden af at fastholde kommunikationen mellem folkene i de nordiske lande og dagens manglende danske sprogpolitik. Der var godt 40 deltagere, der alle sang med på sangene i Sprogkredsens lille samling af *Sange om det danske sprog* (2018). Elisabeth Handberg spillede, og Lise Bostrup bød velkommen og fungerede som ordstyrer.

Blandt de sange, vi sang, var Bertel Haarders egen *Der er et venligt lille land*, som er nr. 412 i Højskolesangbogen. **Bertel Haarder sang for.**
Foto: Rainer Verhoeven.

Tema: Letlæste bøger Læselighed og læsbarhed

Af Lise Bostrup

I Ordbog over det Danske Sprog, der omhandler det danske sprog fra 1700 til 1950, anføres ordet *læselig* med to betydninger: noget på skrift, der er tydeligt nok til at *kunne læses*, og noget, der *indholdsmæssigt og æstetisk er værd at læse*. I den sidste betydning gives et eksempel, hvor Georg Brandes citeres for at skrive om Holberg, at *han har skrevet Landets første læselige Digt*.

Ordet *læsbar* eksisterer ikke som opslagsord i Ordbog over Det Danske Sprog. Det er selvfølgelig et ord, der ligger lige for, da alle transitive verber kan tilføjes suffikset *-bar* og dermed opnå passiv betydning som f.eks. *brugbar*, *bærbar*, *gangbar* og *følbar*, men ordet *læsbar* har ikke en leksikaliseret, altså en fastlagt betydning.

En måde at måle en teksts sværhedsgrad på

I løbet af 1960'erne blev ordet *læsbar* tilknyttet betydningsområdet sproglig tilgængelighed, og den svenske pædagog Carl Hugo Björnsson (1916-1988) opfandt en måde at beregne teksters læsbarhed på, et såkaldt læsbarhedsindeks, forkortet *lix*, i 1968.

Beregningen foretages ved først udregne den gennemsnitlige meningslængde og hertil lægge procentdelen af lange ord.

Umiddelbart lyder det forrykt at lægge gennemsnitstal og procenttal sammen, men Björnsson kunne påvise, at *lix*-værdien stemte temmelig godt overens med læsernes subjektive oplevelse af sværhedsgraden, således at tekster med lave *lix*-værdier opleves som lettere at læse end tekster med højere *lix*-værdier.

Lixskalaen

lix - 24	meget let
lix 25 - 34	let
lix 35 - 44	middel
lix 45 - 54	svær
lix 55 -	meget svær

Lix i detaljer

For at kunne udregne *lix* har man brug for nogle specifikationer:

En mening er ikke det samme som en sætning, men det, der står mellem to store skilletegn. Store skilletegn er punktum, spørgsmålstegn og udråbstegn. Komma, semikolon og tankestreg tæller ikke med.

Meningslængden kan registreres af et simpelt computerprogram.

Et langt ord er defineret som et ord på mindst 7 bogstaver.

Forkortelser udregnes efter den fuldt udskrevne form. *Bl.a.* er to korte ord. *F.eks.* er et kort og et langt ord.

Fordelene ved lix

Der findes adskillige lix-beregnere på nettet, hvor man kan indsætte den tekst, man ønsker at få målt lixen på i et felt, trykker på en knap og får resultatet med det samme. Jeg har selv gode erfaringer med denne side: www.nielsgamborg.dk/indhold/lixberegner.htm.

Lix' udbredelse

I dag angiver stort set alle forlag, der udgiver bøger, der skal støtte folkeskoleelevers læseindlæring teksternes lix-værdi på bagsiden af bogen. Lix gør det lettere for lærere og læsepædagoger at finde velegnet læsestof til deres elever, og en lav lix-værdi er et godt salgsargument.

Det, som lix ikke registrerer

Lix måler ikke alle de faktorer, der er afgørende for, hvor let eller svær en tekst er at læse. Følgende faktorer tages f.eks. ikke i betragtning:

- **Ordforrådets karakter:** Ord, som læserne kender, er lettere end ukendte ord uanset ordets længde.
- **Samspil med illustrationer.** Hvis der er et billede af en *dinosaur*, er det lettere at afkode ordet, når det optræder.
- **Redundans** (gentagelse): Hvis ordet *dinosaur* f.eks. optræder 50 gange i en tekst, vil det uden problemer blive læst som ordbillede.
- **Ordenes struktur:** Ord med ophobning af konsonanter er sværere at afkode end ord med små lydrette stavelser.
- **Bøjningsformer:** Ordet *sommeren* er ikke sværere at afkode end *sommer*.
- **Sætningskonstruktion:** Hovedsætninger, der indledes med ledsætninger, er sværere at afkode end hovedsætninger, der indledes med hovedsætningen og har efterstillede ledsætninger.
- **Lineær komposition** er lettere at holde styr på end spring i tid og sted.
- **Individuelle faktorer:** Det er lettere at komme igennem en tekst om et emne, der interesserer en brændende, end noget, man er ligeglad med.

Faren ved lix

Som allerede Björnsson selv påpegede, er lix en statistisk indikator på læsbarhed og ikke en opskrift på at skrive læsbare tekster. Det kan være nyttigt som forfatter at lave en lix-beregning på sine tekster og overveje, hvorvidt der skal sættes flere store punktummer, og det kan give gode resultater at gå teksten igennem for lange ord og tage stilling til dem, man har brugt, men hvis forfatterne giver sig til at konstruere tekster med bevidst fravalg af lange ord og ord med længere bøjningsformer, kan de let miste det naturlige mundrette præg, og hvis teksterne ikke fungerer som god litteratur, er det lige meget, hvor lav lixen er.

At skrive let for børn er svært

Af Nils Hartmann

I løbet af de sidste 40 år har jeg skrevet mere end 100 letlæsningsbøger og let læste bøger til børn. Mit grundlag for at skrive den type bøger er en læreruddannelse med dansk som linjefag (1968), skolebibliotekaruddannelse (1971) samt læsepædagogiske kurser og inspiration fra et job som redaktør på forlaget Gyldendal.

Letlæsningsbøger

Letlæsningsbøger er en særlig genre. Som navnet siger, er det bøger, der er lette at læse for en bestemt målgruppe. Det kan være fiktive historier eller bøger om et fagligt emne. Jeg har i tidens løb skrevet bøger af begge slags. Fælles er, at de skal give børn oplevelser, læselyst og i visse tilfælde også faglig indsigt.

I min optik skal en letlæsningsbog til begynderlæsning have en god kombination af ord med få stavelser, og korte sætninger samt udtryksfulde illustrationer og lav lix. (Læs om lix s. 10-12.) Bag det tekniske arbejde med at håndtere bogstaver, stavelser og ord skal eleven kunne forstå teksten og således konstruere en mening med det, der læses. Børns

begrebsudvikling og ordforråd har en central betydning for afkodning og forståelse. Ordforrådet er således en vigtig brik, ikke bare i forhold til forståelse af en tekst, men også i forhold til den videre læseudvikling. Forhold, man som forfatter bør være opmærksom på, når man skriver letlæsningsbøger til de første læsere.

Forfatteren Nils Hartmann (f. 1941) er en af de mest produktive og bedst sælgende danske forfattere. Gennem årene har han modtaget adskillige priser, blandt andet FN-forbundets Idépris i 1972, Danmarks Skolebiblioteksforenings Forfatterpris i 1986, Danmarks Skolebibliotekarforenings Børnebogspris i 1996 samt Orla-prisen uddelt af Gyldendal i anledning af Ole Lund Kirkegaards 70-årsdag i 2010 og Gyldendals børnebogspris i 2013. Foto: Jørgen Witved, 2022.

Sproglige udfordringer

Læseforskeren Mogens Jansen lærte mig på et kursus for mange år siden, at det ikke er nok, at letlæsningsbøger skrives sprogligt minimalistisk, de bør heller ikke indeholde henførende sætninger. Det princip har jeg prøvet at efterleve.

Udvikling af materialer til læsetræning

Omkring årtusindskiftet var jeg sammen med læseforskeren Jørgen Frost med til at udvikle læsebogssystemet *Freja og Eskil* til 1.-2. skoleår (Gyldendal, 2004-05). Jeg skrev grundhistorien, der dannede fundamentet for oplæsnings-, læse- og arbejdsbøger. Til systemet udarbejdede jeg desuden en række letlæsningsbøger på flere niveauer under fællestitlen *Mit første bibliotek*. Temaerne i disse bøger var eventyr og sagn, men også natur, skovens dyr og planter og andre ting, som eleverne havde stiftet bekendtskab med i deres læsebøger. Det var bøger, der skulle inspirere eleverne til både at læse og forstå små fagtekster, men også give dem inspiration til at opbygge og formulere egne tekster.

I den forbindelse blev jeg selv inspireret af Jørgen Frosts tanker om læseundervisning og helhedslæsning på begyndertrinnet, og jeg lærte nye teorier fra engelske og amerikanske læseforskere (bl.a. Catherine Snow) at kende, noget jeg alt sammen har haft glæde af i mit videre arbejde med at skrive letlæsningsbøger.

Senere skrev jeg bogen *Nordiske gude- og heltesagn fortalt for børn* (Gyldendal, 2008). Den blev efterfølgende fulgt op af en henvendelse fra danskredaktionen i Gyldendal Uddannelse, der spurgte: "Kan du ikke skrive nogle af de vigtigste sagn fra den nordiske mytologi med lav lix, så børn i 1. og 2. skoleår kan læse og forstå dem?"

Det blev til en hel række letlæsningsbøger i serien Grøn Dingo, hvor Jan Solheims mange tegninger spiller fint sammen med og tydeliggør handlingen. Grøn Dingo har tre niveauer: Let, middel og svær, og det lykkedes mig at skrive bøger til alle niveauer med lix fra 6 til 12.

Gyldendals *De små fagbøger* er en anden type letlæsningsbøger beregnet til faglig læsning for 3.-6. skoleår (<https://fagbog.gyldendal.dk>). Her er der ikke alene krav om forholdsvis lav lix, men også om at bøgerne skal være inspirerende og frem for alt fagligt korrekte. Jeg har i tidens løb udarbejdet 20 titler til denne serie. Det er bøger om mange forskellige emner, de fleste dog med et større eller mindre historisk indhold. Yderligere har jeg i disse bøger stillet nogle krav til mig selv, krav, der bygger på ideer, som jeg var med til at udvikle, mens jeg arbejdede som undervisningskonsulent i Dansk UNICEF, hvor vi producerede en række materialer til folkeskolen om børns rettigheder baseret på Konventionen om Barnets Rettigheder:

- Undgå stereotyper.
- Gøre det uforståelige forståeligt.
- Gøre det komplicerede enklere.
- Udfordre elevernes kritiske sans.

Nils Hartmanns Balders død er illustreret af Jan Solheim og udgivet i serien Dingo på Forlaget Gyldendal i 2007.

Let læste bøger

Mange af de bøger, jeg har skrevet siden min debut i 1970, er, hvad man kunne kalde let læste bøger for børn. Altså ikke letlæsningsbøger, men bøger der er tilpasset en bestemt målgruppe.

Det er forskellige typer bøger lige fra rim og remser til de små, over sagn og danmarkshistorie til mellemtrinnet, til romaner og faglige historiske bøger for større børn.

Rim- og remsebøgerne blev skrevet i 1990'erne i samarbejde med illustratoren Dorte Karrebæk. Den første, *Alle Børns Citroner*, om alfabetet blev til på foranledning af min kone, Kirsten, der arbejdede som audiologopæd i Næstved Kommune og havde brug for lydrette rim til sine talebørn. Senere fulgte *Se, se Sommersne* om årstiderne, *Danmarkstur med rød glasur* om Danmarks geografi, *Tal er til at regne med* om talrækken og *Bim, bum verdensrum!* om universet. Alle bøger er udgivet af Gyldendal 1995-99 og beregnet til oplæsning og sprogstimulering af børn samtidig med, at de har et let og overskueligt fagligt indhold.

I samme periode udgav jeg på Gyldendal *Børnenes Danmarkshistorie* og *Børnenes Verdenshistorie*, der begge på en lettilgængelig måde giver mindre børn en indføring i forskellige historiske perioder og begivenheder med mange illustrationer af nogle af Danmarks bedste illustratører.

I årene 2010-22 har jeg sammen med forfatteren Kåre Bluitgen udviklet serien *ABC Lette Fagbøger* udgivet af ABC-forlaget. Serien omfatter indtil nu 25 spændende historier om eventyrlystne danskeres oplevelser og opdagelser rundt om i verden, en slags dramadokumentar for børn. Alle bøgerne har lix under 30, og målgruppen er elever på skolens mellemtrin.

Hvis jeg skal nævne et fællestræk for de fleste af de bøger, jeg har skrevet, så må det være, at de formidler viden og oplevelser om noget, som børn kan blive klogere af, og jeg har ofte skrevet om de nordiske guder, som jeg altid selv har været fascineret af. Jeg holdt af dem allerede som barn, da jeg fik fortalt om dem i skolen, og de gode oplevelser, jeg har haft, vil jeg gerne give videre til nutidens børn. Jeg tror også, at børn i dag finder historierne spændende, ikke mindst fordi de er knyttet til vikingetiden, som børn er optaget af.

Man kan se alle mine bøger (undtagen de fleste undervisningsbøger) på min hjemmeside: www.nilshartmann.dk. 2022.

Eksempler på tekster med samme emne, men forskellige lix

Flere forfattere har gennem tiden udarbejdet bøger med udgangspunkt i den nordiske mytologi. Her sammenligner vi fire beskrivelser af guden Balders død. Der findes flere eksempler på www.DenDanskeSprogkreds.dk.

Nils Hartmann: Balders død s. 10-31

Lix 8, 252 ord, 45 sætninger, lange ord 7. Let tekst for alle. Børnelitteratur.

Vilde lege

De gamle guder bliver glade.

“Nu dør Balder ikke,” siger de. “Ingen kan gøre ham ondt.”

De leger vilde lege. De griner og morer sig.

De kaster sten på Balder. Og skyder til måls efter ham.

Når han bliver ramt, smiler han bare.

“Det gør ikke ondt,” siger han. “Der sker mig ikke noget.”

Men Loke er ond. Han vil af med Balder.

Loke skaber sig om til en kvinde og går hen til Frigg.

“De skyder til måls efter Balder,” siger han. “Men han bliver ikke såret.”

“Nej,” siger Frigg. “Intet kan gøre ham ondt.”

“Slet ikke noget?” siger Loke.

“Jo måske en lille urt” siger Frigg. “Den hedder mistel-ten.”

“Den er så lille, så den har jeg ikke spurgt.”

Mistel-tenen

Loke går ud for at finde mistel-tenen.

Da han finder den lille urt, tager han den med sig og snitter den til en pil.

Loke går tilbage til legen.

Alle guder står på en lang række. De skyder stadig efter Balder.

Men ikke Høder. Han står bagest.

Hvorfor er du ikke med?” siger Loke.

Jeg er jo blind,” siger Høder. Jeg kan ikke se Balder.

“Jeg kan hjælpe dig,” siger Loke. “Her er bue og pil.”

“Skyd nu, Høder,” siger han. “Jeg hjælper med at sigte.”

Så spænder Høder buen.

“SVIRP!” siger det. Pilen farer af sted. Den rammer plet.

Pilen går lige gennem Balder.

Han falder om på jorden.

Han er død.

Fra Lars Henrik Olsen: Erik Menneskesøn s. 212-213

Lix 24, 342 ord, 27 sætninger, 38 lange ord. Let tekst for alle. Børnelitteratur.

“Sikken en larm, der er derude,” sagde Frigg, der troede, det var en tjenestepige, hun ikke kendte, eller en af valkyrierne, der kom ind. “Hvad laver de egentlig udenfor?” spurgte hun.

“De prøver at slå Balder ihjel som sædvanlig,” svarede Loke med sin påtagne kvindestemme. “De prøver at kaste alt muligt efter ham, og de skyder også på ham med bue og pil.”

“Nå,” svarede Frigg, “ikke andet. Det sker der jo ikke noget ved. Ingen våben kan bide på ham mere. Det har de svoret mig højt og helligt.”

“Jamen er det virkelig rigtigt, at alting har svoret på at skåne Balder?” spurgte Loke.

“Ja, bortset fra den lille mistelten, der vokser på et æbletræ i skoven øst for Yggdrasil. Det var for ung en plante at tage i ed, syntes jeg, og det meste af den er jo så blødt, at det ikke kan bruges til noget farligt.”

Da Loke hørte det, forsvandt han hurtigt og gik til skoven. Han kendte nemlig godt det sted, hvor misteltenen var, for det var på det æbletræ, som han engang havde lokket Idun hen til.

Da han kom dertil, skar han en kvist af misteltenen og lavede den til en pil. Så gik han tilbage til aserne, der stadig stod omkring mig. Min bror Høder, der var blind stod yderst i kredsen, og Loke gik hen til ham og spurgte: “Hvorfor prøver du ikke at skyde på Balder?”

“Fordi jeg ikke kan se, hvor Balder står, og fordi jeg ikke har noget at skyde med,” svarede Høder.

“Du skal da også være med!” sagde Loke. “Her er en god pil, og så skal jeg forklare dig, hvor Balder står.”

Høder syntes, det kunne være sjovt at prøve, så han tog pilen og skød den i den retning, som Loke forklarede ham.

Kvisten borede sig ind lige her,” sagde Balder og pegede på sit hjerte. “Og så døde jeg naturligvis. Og fordi jeg ikke døde i kamp, havnede jeg her i Dødsriget.

Villy Sørensen: Balders død s. 114-115

Lix 51, 309 ord, 8 sætninger, 37 lange ord. Svær tekst svarende til populærvidenskabelige tekster.

I begyndelsen så det ud som en leg, men efterhånden som guderne gik over til de svære våben, så det ud som om det var alvor, som om det var en henrettelse, og de

mange tilskuere kunne ikke lade være med at udstøde råb af skræk, selv om de nok vidste at det stadig var en leg for guder. Men da Odins spyd, som intet kunne standse, blev standset af Balder, og da Tors hammer, som altid ramte, ikke ramte Balder, udstødte de jubelråb, og jubelen ville ingen ende tage, så at Tor atter og atter trådte frem og slyngede sin hammer efter Balder, og det var tydeligt, at han ikke kastede på skrømt, men lagde al kraft i kastet, og alligevel kom det til kort over for Balder. Til sidste kastede alle guderne på én gang, og alle våben svirrede i luften og bøjede af fra Balder og stødte mod hinanden og faldt til jorden, mens tilskuerne jublede og klappede.

I dette øjeblik, da alle våben var faldet til jorden og alle troede at legen var til ende, fik Balder en pil i hjertet og faldt om. Der var stadig mange, der jublede, fordi de troede at det hørte med til spillet, men da de så at guderne stod helt stive og Balder blev liggende, og ingen kunne røre hænderne og løfte ham op, holdt de efterhånden op med at juble, og der blev dødstille i Midgård.

Ingen havde rigtigt set hvad der var sket, og den der havde set mindst var den blinde Høder, der havde afskudt pilen. En havde stukket ham en bue i hånden og sigtet for ham og Høder, der også gerne ville være med i legen, havde spændt buen og skudt. Nu stod han og var den eneste der ikke vidste at Balder var død, men han hørte dødstilheden og frygtede det værste.

Wikipedia

Lix 36, 255 ord, 14 sætninger, 42 lange ord. Middel svær tekst svarende til aviser og tidsskrifter. Balder havde den egenskab, at han kunne se ind i fremtiden. Han var altid glad og fortalte alle i Asgård om sine lykkelige drømme. Dog skete det en dag, at Balder mistede sin glæde og gik ulykkelig rundt til stor undren for aserne, som spurgte ham, hvad der var galt. Balder svarede, at hans drømme var vendt til mareridt, som varslede ham en frygtelig skæbne. Alle aserne tog dette meget alvorligt, især hans forældre Odin og Frigg.

Frigg forsøgte at hjælpe Balder ved at få alt levende og alt dødt i verden til at sværge, at de aldrig ville skade ham. Balder blev derved usårlig til daglig morskab for aserne, som kastede alverdens ting mod ham, men uanset hvor meget de prøvede, brød tingene ikke deres ed og undveg ham altid. Kun Loke morede sig ikke, i stedet blev han gal af jalousi på grund af Balders popularitet og planlagde gudens fald.

Forklædt som kvinde opsøgte Loke Frigg og opdagede hurtigt, at hun ikke havde taget misteltenen i ed, da Frigg havde anset denne lille plante, som voksede vest for Valhal, for ufarlig. Loke fremstillede da øjeblikkeligt en pil af mistelten og gik hen til pladsen, hvor aserne morede sig med at sigte efter Balder. Her så han Balders blinde bror Høder sidde og lytte til løjerne, synligt utilfreds med ikke at kunne deltage. Loke sagde da til Høder: "Vil du ikke også prøve at skyde efter Balder, så skal jeg nok vise dig, hvor han er." Høder tog imod Lokes forslag, og Balder døde.

At skrive let er et kunsthåndværk Interview med Dorte Roholte

Af Lise Bostrup

Dorte Roholte er en af Danmarks mest populære og mest produktive forfattere. Den i dag 64-årige skrivekugle fik i september i år udgivet sin bog nr. 93, og derudover har hun skrevet langt over 100 artikler, noveller og romanserier i ugebladene siden sin debut i 1989.

En stor del af Dortes bøger er skrevet med særligt henblik på børn og unge med læsevanskeligheder, og de findes i dag i masser af eksemplarer på landets biblioteker og folkeskoler. Mange letlæsningsbøger er forfattet af folkeskolelærere og læsepædagoger, men Dorte har hverken studeret pædagogik eller grammatik. Som ganske ung valgte den i dag så succesfulde forfatter at uddanne sig til apoteksassistent.

Lise: Dorte, hvordan gik det til, at du i 1989 skiftede tabletter og termometre ud med bøger og selvopfundne små piger og drenge?

Dorte: I sin tid var jeg droppet ud af gymnasiet, men fik mange år senere lyst til at lære noget mere, så jeg læste sideløbende med mit job hf-enkeltfag om aftenen. Som højgravid med mit yngste barn, Simon, skrev jeg dansk eksamensstil i juni 1988, og efter fødslen ringede den ukendte censor til mig for at fortælle, at min stil fik karakteren 13, og at han syntes, jeg skulle overveje at skrive noget mere. Så det gjorde jeg ... I løbet af barselsorloven skrev jeg to

Pressebillede af Dorte Roholte taget af Mona Grundsoe i 2017.

Selv om Dorte Roholtes børnebørn på 12 ½ og 10 ½ elsker sproget på de digitale medier og hævder, at deres mormor taler, som man gjorde i dinosaurtiden, nyder de at læse hendes letlæste bøger for større børn. Her er det Spil nu med, Emmy og Det er bare et spil, Jakob, der bliver slugt. De to bøger er henholdsvis bind 1 og 2 i serien Den gode konges væbnere 1-4 og lixen er mellem 9 og 10. Bøgerne er udkommet i foråret 2022.

børnebogsmanuskripter, som blev antaget af Gyldendal, og jeg solgte en stak ugebladsnoveller og vandt to skrivekonkurrencer, en med hverdagsnoveller fra Danmark, udskrevet af forlaget Hovedland, og en erotisk novellekonkurrence i Alt for Damerne, hvor præmien var en rejse med Orientekspresen. Da orloven var slut, kastede jeg mig ud i at være fuldtidsforfatter, og det har været mig en glæde lige siden.

Lise: Vil du fortælle noget om den letlæste del af dit forfatterskab?

Dorte: Tak for dit spørgsmål, og ja tak, det vil jeg rigtig gerne udbrede mig om. Jeg kom for alvor i gang med at skrive letlæst, fordi min søn på nu 34 år simpelthen ikke kunne lære at læse. Han blev testet af skolepsykologen, som rapporterede tilbage, at han aldrig havde oplevet en dysleksi så massiv. Vi gav den en skalle med at træne bogstaver og ord hver dag efter skoletid i en time, og det gav bonus takket være Simons viljestyrke, for han ville

bare lære det. I dag læser og skriver han lige så godt som alle andre. Han kan stadig huske den første bog, han selv kunne læse og frivilligt læste, og det var manuskriptet *Djævelspillet*, udkommet på forlaget Sesam i 2002. På det tidspunkt havde jeg allerede på opfordring fra en redaktør på forlaget Forum prøvet kræfter med nogle bøger med lav lix, men nu gav det jo virkelig mening for mig, og jeg skriver stadig med stor glæde letlæste bøger sideløbende med alt det andet, jeg skriver. Min seneste letlæste udgivelse er en serie på fire bøger med den samlede titel *Den gode konges væbner*, udgivet på forlaget Elysion i 2022. Her har de fire bøger hver sin synsvinkel og en lix mellem 9 og 10. Jeg lixer selv teksterne via et gratis program på nettet, inden jeg sender dem til forlaget, og så lixer de dem også og når frem til nogenlunde det samme resultat.

Lise: Har du selv tal på, hvor mange bøger du har fået udgivet i de 33 år, der er gået siden da?

Dorte: Min seneste udgivelse er *Altid Alma #1*, udgivet på forlaget Gad den 27. september i år, og det er udgivelse nummer 93. Det er første del af en trilogi for læsere på +13, og et af temaerne er diabetes 1, som har fyldt meget i mit liv, idet min søn blev ramt af denne sygdom i en alder af kun 4 år. Så han har haft lidt at slås med, men det har han klaret. Jeg har også en forkærlighed for at skrive om det uforklarlige og mystiske, men har bevæget mig i mange genrer gennem tiden. Min datter havde engang en hest, og så skrev jeg fem hestebøger om Mette og Mikki. Min søn spurgte mig, om ikke jeg kunne skrive noget med fodbold og gys, for det gad han godt læse, og så skrev jeg en fodboldgyser med titlen *Hvad sker der?*

Lise: Står lix-værdien trykt på bagsiden af dine bøger?

Dorte: Ja, på bøgerne fra forlaget Elysion gør de. I bøgerne fra Forum stod lixtallet i kolofonen.

Lise: Mener du, at lix har betydning for salget?

Dorte: Det har det helt sikkert, hvis vi taler om bogsalg til skolebiblioteker og skoler generelt, men heldigvis køber folkebiblioteker også den slags bøger.

Lise: Tænker du på lix, mens du skriver? Jeg kan f.eks. se, at dine personer ofte har korte navne som Åge, Lis, Adam, Noah, Mynthe og Markus. Er det bevidst?

Dorte: Jeg tænker meget i lix under skrivningen. Eller det gjorde jeg i hvert fald i starten, nu går det lidt mere på rygmærken. Når jeg skriver en tekst, som skal ende med at have en lav lix, gælder det om at undgå indskudte sæt-

ninger, kun bruge toleddede sætninger og helst kun bruge ord på højst syv bogstaver.

I første omgang skriver jeg teksten med de regler i hovedet, og derefter går jeg teksten igennem adskillige gange for at finde kortere ord eller vendinger, så lixen kan komme ned på det ønskede. Jeg oplever det ikke som en spændetrøje, men som en spændende udfordring at fortælle en god og måske endda kompleks historie i letlæst form, og det kan blive en hel sport for mig at få lixen så langt ned som muligt, uden at det går ud over hverken handlingen eller sproget.

Lise: Synes du, at lix giver et retvisende billede af en teksts læsbarhed?

Dorte: Det er jo kun en rettesnor, for jeg ved, at der er visse bogstavkombinationer af især konsonanter, som læsesvage finder vanskelige, og det tager lix ikke højde for.

Lise: Du skriver tekster til ugeblade. Hvilke ugeblade skriver du til, og bruger du dit rigtige navn? Jeg har ikke kunnet finde dine noveller.

Dorte: Jeg bruger oftest mit eget navn, men ind imellem pseudonymer, og dette sker, hvis jeg for eksempel breder mig ud over begge romanspor i et ugeblad, som kører to ugentlige romaner. I Hjemmet skriver jeg to novelle-serier med en forfatterkollega, og hun og jeg har to fælles pseudonymer til disse serier, men jeg bruger også mit eget navn til enkeltstående noveller eller romaner. Jeg skriver for Familie Journal, Ude og Hjemme og Hjemmet. Til de to førstnævnte både klassisk ugebladsfiktion som romaner og noveller, men også redigeringer af læsernes indsendte, selvoplevede historier, og her fremgår mit navn kun sjældent. Det er fint med mig, for jeg lærer ufatteligt meget af at høre andre menneskers personlige beretninger og arbejde med dem. Til Hjemmet skriver jeg både klassisk fiktion og kriminoveller. I ugerne 42-47 løber min krimi/halloween-roman *Skjult i skyggerne* i Familie Journal, og i uge 46 begynder min historiske juleroman på ti afsnit *Celeste* i samme blad. Så der kommer jeg måske til at hedde noget andet, men det lader jeg være op til redaktøren. I Ude og Hjemme har jeg tre-fem redigeringer hver uge, korte eller lange.

Lise: Oplever du det at skrive som et håndværk?

Dorte: I høj grad. Og nogle gange som et kunsthåndværk ...

Lise: Der er også en forfatter, der hedder Louise Roholte? Kender du hende?

Dorte: Absolut, hun er min datter fra 1982. Louise har haft skrivning som sin levevej, siden hun var 25, og i dag har hun udgivet 37 bøger, deriblandt fire letlæste serier udgivet på forlaget Elysion. Hun skriver også ugebladstekster.

Lise: Hvordan arbejder I sammen?

Dorte: Vi bruger især hinanden til brainstorming, når der er en knast på en historie, og desuden er det oftest hende, der (tit uden at vide det) præsenterer mig for nye ord i sproget. Tydeligst husker jeg, at hun for et par år siden sagde om et andet forældrepar, at de var fuldstændig *nazi* omkring deres barns indtag af slik. For en sikkerheds skyld spurgte jeg til betydningen, som var, at de var overdrevent strenge med det. Siden har jeg mødt det udtryk andre steder. Jeg spørger også nogle gange Louises to sønner på henholdsvis 12 ½ og 10 ½ om råd, både hvad angår det sproglige og det sociale mellem børn i den alder. For nylig luftede jeg udtrykket *han styrer for vildt* for den ældste og spurgte, om det stadig blev brugt. Han så overbærende på mig og svarede: Måske for 100 år siden, mormor. Han anbefalede mig at bruge *han tager den til next level* i stedet. Jeg er ikke fan af udenlandske udtryk som sådan, men det lader til at gå den vej. Et spritnyt og lidt interessant udtryk er *drip* eller *drippy*, som mine dattersønner nu bruger rosende. De er begge begyndt at interessere sig meget for tøj, og hvis de ser en rigtig smart klædt fyr, kan de finde på at sige: *Wow, han er drippy!* Jeg googled udtrykket, som åbenbart betød *stupid or weak*. Det gav jo ikke rigtig mening, men så fandt jeg på at google *What does drippy mean on TikTok?* Og svaret var så: *A cool, sexy or trendy sense of style*. I parentes bemærket er de begge fans af TikTok. Jeg har prøvet at sige til dem, at de skal undgå det, fordi det er kinesisk, men igen: Mormor er jo fra dino-tiden.

Lise: Har du nogen gode råd til personer, der godt kunne tænke sig at skrive letlæste bøger?

Dorte: Ja: Læs en masse af den slags bøger, udtænk et godt plot, skriv historien – og skriv den igennem igen og igen, til den ønskede lix er ramt.

Anmeldelser

Kære sprogdoktor

Forfatteren Anders Wedel Berthelsen er uddannet cand.mag. i dansk, engelsk, skrivekunst og retorik. Han er inkarneret fynbo og har bl.a. skrevet bøger om forskellige bydele i Odense. Siden 2005 har han hver mandag udarbejdet sprogkolumnen *Sprogdoktoren* i Fyens Stiftstidende og Fyns Amts Avis, hvor læserne har kunnet stille spørgsmål om det danske sprog og få svar. I bogen *Kære sprogdoktor* har han samlet stof fra disse klummer i 40 kapitler, der behandler forskellige typer af fejl og sjusk i en humoristisk medicinsk terminologi.

Sproglige sygdomme

Blandt de beskrevne sygdomme kan vi nævne nogle stykker:

- **Apostrofitis**, som er Anders Wedel Berthelsens betegnelse for det omsiggribende kaos, hvor mange sandsynligvis påvirket af engelsk sætter apostroffer som i *Lise's*, *Jens's* og *han's*.
- **Den engelske syge**, der får folk til at bruge engelske ord i tide og utide.
- **Bogstavkannibalismen**, som får folk til at afsnubbe ord og f.eks. sige *hus* i stedet for *huse* og *peng* i stedet for *penge*.
- **Hans-sin-epidemien**, hvor man kan finde udtryk som det klassiske *Han tog hans hat og gik hans vej*.
- **Studieværtvirus**, som kan høres i tv-avisen, hvor oplæserne lægger tryk på ord som *og*, *at*, *er* og *har*, som burde være ubetonede.
- **Mellemrumsbetændelsen**, som da forlaget Gyldendal skrev *Retskrivnings ordbog* på forsiden af deres legendariske røde ordbog i 1998.

Diagnoser

Anders Wedel Berthelsen analyserer de enkelte problemstillinger og giver mange gode og ofte sjove eksempler på sætninger fra de fynske medier, der illustrerer problemet. Både spørgsmål og svar er holdt i en let og sober tone uden den nedladende holdning, som man desværre alt for ofte støder på hos læserbrevskribenter, der ønsker at påpege andres fejl.

Kreative nye orddannelser

Til gengæld giver Anders Wedel Berthelsen i det sidste kapitel en række eksempler på helt nydannede ord, som er blevet introduceret i de fynske medier de seneste år. Blandt disse kan nævnes:

En retskrivningsordbog kan også rammes af mellemrumsbetændelse.

- **Krænkvorn** er en paralleldannelse til ord som sludrevorn og vakkelvorn og brugtes første gang i Fyens Stiftstidende i 2017 om personer, der har let ved at føle sig krænke-
- **Verbalimperialisme** om det fænomen, at ord og udtryk fra et sprog invaderer et andet.
- **Storislaslawisme**. Ordet blev lanceret på bagsiden af Fyens Stiftstidende, da Odense Lufthavn gik i luften med et nyt navn, *Hans Christian Andersen Airport*, og *Gyldensteen Golf* omdigtede sit navn til *H.C. Andersen Golf*.
- **Pafstilstand** blevet lanceret af Avisen Danmark i 2020 om den tilstand, danskerne befandt sig i under minkaflivningen.
- **Transym** om et ord, der skifter mening ved underholdende orddeling. Eksempler på transymer er: *ble-grød*, *brok-lapper* og *bus-krydder*.

Kære Sprogdoktor af Anders Wedel Berthelsen med illustrationer af Gert Ejton er udkommet i 2022 på Forlaget Skulkenborg. 143 sider. 258 kr.

Pædagogiske sproglys i en mørk tid

Forfatteren Susanne Staun, der siden den 1. september har været ansat som klummeskribent på Kristeligt Dagblad, og som *Sprogkræsen* tidligere har nævnt i forbindelse med hendes brætspil *Sprogspillet*, har produceret en række sproglys, hvor hun påpeger en række sproglige fejl, som hun ofte hører.

Lysene ligner umiddelbart små dåser med et eller andet pulver, man kan tage mod diarré, men hvis man skruer låget af, kommer der en væge til syne, og så kan man lade Sprogmenageriets lys skinne. Lysene koster 135 kr. og kan bestilles over www.Sprogmenageriet.dk.

LB

Britisk børneleksikon på vendelbomål og sønderjysk

Den britiske illustratør Stephen Cartwright, der levede fra 1947 til 2004 hører til blandt verdens mest populære børnebogsillustratorer, og hans mest solgte bog *The Usborne First Thousand Words in English* var indtil 2022 udkommet i oversættelse på 55 forskellige sprog. I efteråret 2022 kom der så hele to danske udgaver til: *Min føøst tusin' oe å synnejysk* og *Mien først tusi or på wæjlbomol*. Den første er udgivet af Sønderjysk forening, og den anden af Modersmål-Selskabet.

Salget går over al forventning og Ingrid Carlsen og Michael Bach Ipsen, der har henholdsvis oversat og redigeret udgaven på vendelbomål, kan fortælle, at deres bog, der udkom den 4. november i år i 1.000 eksemplarer, allerede var udsolgt fire dage senere. De forbereder nu et 2. oplag til udgivelse i 2023. LB

SkurkAgurk klarer ærterne

Danmarks første vegetariske børnekrimi er skrevet af Jonatan Wibe. Den hedder *SkurkAgurk* og udkom på forlaget Wadskjær i 2021. Hovedpersonen er en ganske grøn og eventyrlysten agurk, der bor i en kasse med sin far og mor og andre agurker hos en grønthandler. Hver nat forsvinder der penge fra grønthandlerens kasseapparat, selv om der ikke er tegn på indbrud i butikken. SkurkAgurk synes, at det er synd for grønthandleren og sætter sig for at finde ud af, hvem der står bag tyverierne. Det må være den sure citron, den lede rødbede, der er noget af en rod og bliver muggen for et godt ord, den hårde banan, der er ret blød i bolden, de søde bær, der rødmer ved mindste lejlighed eller den heldige kartoffel. Ved hjælp af de fine ærter lykkes det agurken at bygge en fælde og fange tyven.

Det vimler med sjove ordspil i *SkurkAgurk klarer ærterne*, og den er forsynet med søde, letaflæselige tegninger af den debuterende illustratør, Ida Simoni. Den er skrevet for børn mellem 4 og 9 og har lix 29.

SkurkAgurk klarer ærterne bliver snart fulgt op af *SkurkAgurk jækker i spinaten* i april 2023. Bøgerne er på 48 sider og koster 169,95 kr. LB

Ord og ordklasser som ledetråde i en ny kristen samtalebog

Den pensionerede gymnasielærer Merete Bandaks samtalebog *Gud, ord og himstregimser* består af et antal kapitler med hver sit ord som overskrift. Hun fortæller i indledningen, at det var en Facebook-veninde, der satte hende i gang med at skrive ordhistorier ved i 2019 at sende hende 24 adjektiver, som hun foreslog kunne lægges til grund for en digital julekalender. Det gjorde hun så, og hun havde stor succes med sine kalenderhistorier om tillægsord som *gavmild*, *betænksom*, *trofast*, *myndig* og *rolig*. Det gav hende lyst til at fortsætte, og så gik hun i gang med at udarbejde en samtalekalender, hvor børn og voksne kunne finde et ord til hver dag i et helt år. For at få bogen bragt i børnehøjde bad hun sine børnebørn om at finde 31 verber og 31 substantiver, som hun kunne skrive historier ud fra. Resten af ordene fandt hun selv på.

Merete Bandaks ordhistorier fylder ca. halvanden side hver, og de er skrevet i en let associerende stil, hvor hun ofte stiller spørgsmål til læserne – eller lytterne, skulle man snarere sige. ”Jeg ved ikke om du har en ven eller en i din familie der er gavmild. Har du det?” spørger hun f.eks. i teksten om ordet *gavmild* på side 306. Det kan børnene så tænke over og svare på, hvis de har lyst. Hver ord-historie slutter med en henvisning til et sted i Bibelen. Afsnittet om *irriterende* fører således frem til en henvisning til Markusevangeliet kapitel 9, vers 14-29, hvor Jesus møder en syg dreng, som disciplene forgæves havde forsøgt at helbrede, og slutter med ordene: *Den slags kan kun drives ud ved bøn*.

Det er store emner, Merete Bandak sætter børnene i gang med at tænke over, og springet mellem den lette associative stil med som *himstregimser* og *skumfiduser* på den ene side, og de store, alvorlige spørgsmål på den anden, er stort. Jeg har ikke selv erfaring med den type målrettet samtalepædagogik og er lidt forbavset over at se ordklasseinddelingen brugt som udgangspunkt for indlæring af kristendom, men hvorfor ikke? Det handler vel i det store og hele om at ryste posen og finde en eller anden form for undskyldning for at bringe en række centrale dilemmaer på banen. *Gud, ord og himstregimser* er forsynet med søde og farverige illustrationer af Dorte Klingberg-Nielsen.

Merete Bandak: *Gud, ord og himstregimser. En samtalebog om kristendom i familiehøjde*, illustreret af Dorte Klingberg-Nielsen, Lohse, oktober 2022, 432 sider, 299,95 kr. LB

Ord fra nordisk mytologi i moderne dansk

Af Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup

Antallet af bøger, film, computerspil, tegne- og tv-serier, der handler om vikingerne og deres guder, vidner om deres enorme popularitet. Både i Norden og i så fjerne lande som Korea og Brasilien er kendskabet til den nordiske mytologi stigende, hvilket kan ses i det enorme salg af strategispillet *Age of Mythology*, *Ragnarok Online* og *God of War*, *Ragnarok*.

Også dagens danske sprog er præget af den nordiske mytologi, men dog i mere diskret grad. Her er fire begreber, som anvendes i dag, men som man måske ikke umiddelbart identificerer med den mytologiske verden.

Et ragnarok

Ragnarok er betegnelsen for et slag, hvor verden går under i et slag mellem guder og jætter, hvorefter en ny verdensorden og slægt opstår. Ordet *ragna-* er genitiv af *regin* og betyder gudernes og *-rok* betyder skæbne, afslutning eller dom. *Ragnarok* betegner en række begivenheder, der fører til verdens undergang. Ordet *ragnarok* bruges i dag i bred betydning om en tumult eller et ekstremt farligt kaos, som man f.eks. oplevede, da Kristeligt Dagblads kulturredaktør, Michael Bach Henriksen sammenlignede det pludselige missilnedslag i Polen den 15. november i år med ragnarok:

Men hov! Hvad oplevede hele verden forleden? Vi oplevede et pludseligt missilnedslag i Polen, der på et splitsekund bragte verden tættere på en uafvendelig bane mod den totale krig, end vi havde været siden Cuba-krisen. Ragnarok kunne have været virkelighed nu, men fornuftige mennesker på de rette steder sikrede, at situationen ikke eskalerede. (Leder i KrD den 18. november 2022.)

KLS

Et bråvallaslag

Bråvalla er navnet på den slette i Östergötland i Sverige, hvor der i sin tid ifølge Saxo og sagaerne engang stod et gevaldigt slag mellem den danske sagnkonge Harald Hildetand og den østgøtiske konge Sigurd Ring. Hildetand betyder i øvrigt "stridstand" og hentyder til, at Harald engang fik slået to fortænder ud under en kamp. Harald Hildetand og Sigurd Ring var morbror og nevø, så der er egentlig tale om en blodfejde. I slaget døde den meget gamle Harald Hildetand i kamp, hvilket sikrede ham en plads hos Odin i Valhal.

I dag bruges ordet bråvallaslag om en strid eller debat, der er særlig heftig:

Efter bråvallaslag i 1976 og 1981 er A. P. Møller-koncernen blevet tvunget til at levere 98 procent af undergrunden tilbage til staten. (Politiken 10.05.2000)

Bråvallaslaget nævnes i 8. bog af Saxos Danmarkskrønike og gengives i nogle oversættelser som Bravallaslaget, og Den Danske Ordbog angiver da også den fordanskede form med a i stedet for å som en sideform. Mange udtaler ordet *bravallaslag* med tryk på anden stavelse, mens bråvallaslag udtales med tryk på første stavelse.

KLS

En fimbulvinter

Ordet *fimbulvinter* stammer fra en myte om en tre år lang, kold og stormfuld vinter i den ældre eddadigtning. I *fimbulvinteren* frøs alt til is. Ulven Skol slugte solen, og dens bror Hate slugte månen, hvorved alt blev mørkt. Fenrisulven, der var så vild, at den var bundet med et særligt bånd, der blev kaldt Gleipner, rev sig løs og angreb gudernes gård med åbent gab. Odin gik løs på Fenrisulven, men blev slugt af den. Hans søn Vidar kom lige bag efter og flåede Fenrisulven ihjel. Thor kæmpede mod Midgårdsormen og dræbte den med sin hammer Mjølner. Thor var imidlertid blevet ramt af Midgårdsormens gift og faldt død om umiddelbart efter. Mange andre guder døde også i fimbulvinterens kampe, der indvarslede ragnarok.

Den første del af ordet fimbulvinter findes ikke som selvstændigt ord, men i Johan Fritzners Ordbog over det gamle norske sprog fra 1867 findes det som forstærkende led i kombinationer som *fimbulkjóð* (udmærket sang), *fimbultýr* (stor gud), *fimbulkulr* (stor, udmærket taler) og *fimbulkambi* (tosse).

Politikeren Bertel Haarder brugte ordet *fimbulvinter* i bogen *Mulighedernes samfund* fra 1985, hvor han så tilbage på den strenge vinter i 1973, hvor Danmark var tæt på at blive udsat for en total arabisk olieboykot, fordi daværende statsminister

I den norrøne litteratur bruges ordet fimbulvinter om en streng vinter, der varede i tre år, og som indvarslede ragnarok. I dag kan det bruges som betegnelse for en streng vinter uden reference til den gamle betydning.

Anker Jørgensen i en improviseret tale i Middelfart havde erklæret, at man da godt kunne forstå “Israels aggressivitet”, fordi landets naboer i virkeligheden ønskede Israel flyttet ud i Middelhavet.

*Samme år, dvs i 73, blev jeg (Bertel Haarder) opstillet for Venstre i Thisted-kredsen, hvor jeg førte valgkamp i **fimbulvinteren**, mens araberne truede os til at holde bilfrie søndage på grund af Anker Jørgensens Middelfart-tale.*

At *fimbulvinteren* ikke blot var et mytologisk fænomen, men et reelt naturfænomen, der forårsagede store problemer, er et emne, der optager arkæologen Jeanette Varberg i dag. Hun mener at kunne påvise, at myten om *fimbulvinteren* har rod i en virkelig klimakatastrofe, forårsaget af et vulkanudbrud omkring 536 e.Kr., og at den efterfølgende klimakrise gjorde, at halvdelen af befolkningen, især i Nordnorge og Nordsverige, døde. Intet under, at disse begivenheder har indprentet sig i digtningen og sproget.

KLS

En bragesnak

Al den abstrakte bragesnak om “grundlovsbrud” og de mange dundertaler, der har sidestillet minksagen med Tamilsagen og det, der er værre, har ikke ligefrem ramt folkedybet i solar plexus.

Sådan skrev journalisten Søren K. Willemoes i Weekendavisen den 3. december 2020 og greb dermed tilbage til ordet *bragesnak*, som N.F.S. Grundtvig, der bl.a. oversatte Saxos Danmarksskrønike, *Gesta Danorum*, fra latin til dansk, forsøgte at etablere i 1800-tallets debat om højskoletanken.

Brage var i den nordiske mytologi navnet på en skjald, der forvaltede kendskabet til asernes historie,

og Grundtvig fandt hans kommunikationsform egnet som billedet på “en visionær samtale mellem oplyste mennesker”.

Som det fremgår af citatet fra Weekendavisen, bruges det i dag snarere om “storskydende tale” knyttet til personer, der puster sig selv op til patetisk indholdsløs snak. (Se *Sprogkræsen* 16 s. 17.)

LB

Kragen og papegøjen

Steffen Sommerstedt fotograferet af Nikolas Sommerstedt, oktober 2022.

Det danske sprog vrirler med ordsprog og faste udtryk med overført betydning. I denne tekst har skuespilleren og fortælleren, Steffen Sommerstedt, skjult en række ordsprog og idiomatiske vendinger. Kan du finde dem? Se listen på side 31.

Jeg vil fortælle om Jens. Jens er soldat af hjertet! Han er det ikke længere af profession, men det har han været i 25 år. Takket være sine formidable evner som skytte er han i dag selvstændig og plaffer rotter med en præcision, der gør gift overflødig. Han er god til det. Virkelig god.

For tiden er han ved at specialisere sig i at skyde – eller regulere – bestanden af flyvende skadedyr. Det vil sige duer, der skider på borgmesterbiler, der er parkeret ved de lokale rådhus. Det kan også være måger, der skriger lidt for højt, lidt for tæt ved skibsredernes vinduer. Den slags problemer løser Jens.

Ud på efteråret sidste år blev Jens hidkaldt til et særligt jagtselskab hos en baron på et sjællandsk gods. Baronens stod på trappen foran den imponerende hovedbygning på det enorme gods og kikkede ud over det jagtselskab, han havde samlet til en speciel operation. Bag den store mand stod baronessen i en smuk, lang kjole pyntet med de mest særprægede smykker af fjer lånt i hendes berømte samling af tropiske fugle.

På baronessens skulder sad der en stor, smuk papegøje. Ikke en hvilken som helst papegøje, men papegøjen. Hendes fugl var kendt over hele verden for sit særlige talent. Som enhver anden papegøje kunne den efterligne lyde og stemmer, men denne papegøje havde lært sig de smukkeste operapartier fra baronens pladesamling. Ud over berømmelsen havde det gjort papegøjen til baronessens absolutte yndlingsfugl.

Desværre var der sket det, at papegøjen havde kastet sin kærlighed på en krage, men ikke en hvilken som helst krage: en tynd og skravlet, gammel krage.

Hver dag sad den gamle krage på en gren i et træ lige foran baronessens vindue. Præcis det vindue, hvor papegøjen havde sin siddepind og sin lille skål med solsikkekerer.

Hver dag sad de to, den smukke papegøje og den gamle krage, og sang til hinanden. Hver med sit næb.

Baronessen havde forsøgt at forklare papegøjen, at den gamle krage var både dum og grim. Men papegøjen var så fuld af kærlighed, at den var helt blind for baronessens pointer. Selvom det var så sandt, som det var sagt.

Papegøjen var holdt helt op med at synge opera. I flere måneder havde den ikke sagt andet end KRAGE, KRAGE, og hver gang svarede den gamle krage KRAGE,

KRAGE. Det var jo ikke til at holde ud at høre på.

Derfor havde baronen hidkaldt de bedste skytter i landet til en speciel operation. Da han stod der på trappen, slog han ud med armene og kikkede ud over jagt-selskabet. Kragen skal dø, råbte han. Den, der kan skyde denne usle krage, skal få en stor belønning: den halve kiksekage og min datters håndsyede riffeltaske.

Der udbrød jubel blandt de forsamlede jægere, og selv Jens, der følte sig noget på udebane i det her selskab, råbte med.

Som den højest dekorerede blandt skytterne blev Jens pludselig hevet op på trappen ved siden af baronen. Nu skulle der skåles.

Der blev båret en storslået tapas-anretning ind på gårdspladsen, og der blev hældt snaps i små, fine glas. Her måtte Jens sige fra. Næh tak!, sagde han be-

stemt. Jeg drikker aldrig alkohol, før der skal skydes.

Baronen troede først, det var en joke. Selv kunne han ikke forestille sig at skyde uden først at drikke alkohol, men af respekt for helten ved sin side, rev han et glas mælk ud af hånden på sin lille søn, så mælken sprøjtede ud over den lille, uden at han fik smagt en eneste dråbe. Baronen rakte glasset til Jens og brølede: Skål for en god og vellykket jagt, og skål for landets største skytter! Og for ligesom at understrege, at han virkelig anså Jens for at være den største af dem alle, dunkede han ham hårdt i ryggen, mens han skålede.

Det kom noget bag på Jens, som spildte resten af mælken ud over sig selv uden at smage en eneste dråbe. Baronens søn, der stod og så til, fik næsten tårer i øjnene, da han for anden gang så sin mælk blive spildt, men han græd ikke over det! Det gjorde Jens heller ikke. Han trak sig bare tilbage for at få tørret det værste af sin fine jagtuniform. Da han igen var anstændig, skyndte han sig ud for at nå at smage på tapassen, før jagten skulle i gang, men da han trådte ud på gårdspladsen, var tapassen allerede ryddet væk. Jagten skulle sættes ind. Jens, vores stakkels helt, måtte afsted uden at få mad og drikke, og sådan noget dur normalt ikke!

Lydløs som en ninja listede Jens på egen hånd om i baronens parklignede have. Han medbragte bare en enkelt lille riffel, for, som han sagde: Hvis ikke man skal skyde spurve med kanoner, må det også gælde for en gammel krage.

Jens havde lagt en udførlig og skudsikker plan. Han havde en god fornemmelse for, hvor den gamle krage skulle findes.

Bagest i haven var der en stor klynge træer. Næsten en hel lille skov, og ganske rigtigt, da han nærmede sig træerne, hørte han kragen.

KRAGE, KRAGE. Jens listede nærmere. KRAGE, KRAGE. Han kunne se omridset af fuglen mellem grenene – som en mørk silhuet mod den lavthængende efterårssol. Uden at tøve lagde han riflen til skulderen og trykkede på aftrækkeren. Fuglen styrtede til jorden.

Jens ilede stolt hen for at samle sit bytte op, så han kunne få sin belønning. Få meter fra den døde fugl stivnede han og stod bare og stirrede på den. Det var ikke kragen! Han så, at han havde skudt papegøjen! Mens panikken langsomt begynde at vokse i ham, samlede han den døde papegøje op. Og da han stod der, med fuglen i hånden, tænkte han: Åh, så ville det alligevel have været bedre med ti på taget.

Jens kunne jo godt regne ud, at der ville falde brænde ned, hvis han kom anstingende med en skudt papegøje. Måske ville han ligefrem blive straffet. Det var jo uretfærdigt, mente Jens, for det var jo ikke med vilje. Han havde jo faktisk tænkt sig at skyde kragen, og det er da tanken, der tæller! Men Jens var bange for, at baronen var mere en øje-for-øje-type, så nu var gode råd dyre.

Jens havde lyst til at skrike højt og råbe ind mellem træerne, men han råbte ingenting, og som man råber i skoven, får man svar, så Jens fik intet svar. Han stod bare helt stille, og kunne ikke regne ud, hvad han skulle stille op.

Efter en rum tid i stilhed, fandt han alligevel på noget! Og noget er bedre end ingenting, siger man jo, så Jens besluttede, at han ville gemme papegøjen til en gang ud på natten, og så ville han i ly af mørket hente fuglen og skille sig af med den, uden at nogen så, hvad der skete, for hvad man ikke ved, har man ikke ondt af. Som tænkt så gjort. Jens gemte fuglen, gik på jagt efter kragen og lod som ingenting.

Først ud på natten vendte Jens tilbage til gemmestedet. Men den, der gemmer til natten, gemmer til katten, så da Jens ville hente papegøjen, var fuglen, ja, om ikke fløjet, så i hvert fald forsvundet!

Det var ikke godt. Det var faktisk virkelig skidt! Men da Jens midt om natten lå og rodede i skovbunden i håb om at finde den døde papegøje, hørte han pludselig baronessen skrike i mørket: Åh! Se, hvad katten har slæbt med ind! Den har taget papegøjen!

Jens syntes næsten, det lød for godt til at være sandt. Ha! Hvor fint, mumlede han smilende, intet er så skidt, at det ikke er godt for noget. Hvis katten fik skyl-

den, kunne han selv gå fri, men selv om træerne omkring ham var høje, så voksede de ikke ind i himlen, så et øjeblik efter hørte han baronens stemme runge ud over den natmørke park: Giv slip, din møgkat! Hov, vent! Se, den er blevet skudt! Hvem er det, der har skudt papegøjen?

Jens valgte instinktivt en strategi, som gennem hele hans militærkarriere havde ligget klar i værktøjskassen, men som han aldrig før havde brugt: FLUGT.

Jens tog benene på nakken. Han sprang over en hæk og bemærkede i farten, at græsset var grønnere på den anden side. Uden helt at vide hvorfor, gav det ham følelsen af håb.

Han løb alt, hvad remmer og tøj kunne holde gennem baronens æbleplantage, længere og længere væk fra problemerne bag ham. Desværre falder æblet jo ikke langt fra stammen, og det samme må man sige om Jens, da han pludselig gled i nedfaldsæbler. Han fløj gennem luften og baldrede hovedet ind i en træstamme med et brag, og alt blev sort.

Da Jens længe efter igen åbnede øjnene, så han straks, at han var på et sygehus. En smuk, ung sygeplejerske smilede til ham.

Godt, du er vågen, Jens, sagde sygeplejersken med en rar og dyb stemme.

For Jens var alting godt, for han så aldrig baronen igen. Og den gamle krage? Ja, den var der ingen, der fik ram på, så hvis ikke jeg tager meget fejl, så søger den stadig mage, en, den kan leve lykkeligt med til sine dages ende.

Steffen Sommerstedts mundtlige oplæg er ført over til et skriftligt format af Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup.

Faste udtryk og ordsprog i teksten Kragen og papegøjen

1. at pynte sig med lånte fjer 2. hver fugl synger med sit næb 3. kærlighed gør blind 4. det er så sandt, som det er sagt 5. man skal ikke græde over spildt mælk 6. uden mad og drikke, dur helten ikke 7. man skal ikke skyde spurve med kanoner 8. at skyde papegøjen 9. en spurv i hånden er bedre end ti på taget 10. det er tanken, der tæller 11. gode råd er dyre 12. som man råber i skoven, får man svar 13. lidt er bedre end ingenting 14. hvad man ikke ved, har man ikke ondt af 15. som sagt, så gjort 16. den, der gemmer til natten, gemmer til katten 17. fuglen er fløjet fra reden 18. intet er så galt, at det ikke er godt for noget 19. træerne vokser ikke ind i himlen 20. græsset er altid grøn-nere på den anden side 21. grøn er håbets farve 22. at løbe alt, hvad remmer og tøj kan holde 23. æblet falder ikke langt fra stammen 24. krage søger mage 25. når enden er god, er alting godt 26. at leve lykkeligt til sine dages ende.

Er du sprogkræsen? Ordet sprogkræsen

Hvis man interesserer sig for det danske sprog og synes, at det ikke er helt lige meget, hvordan man udtaler og staver ordene, kan man nemt risikere at blive kaldt en virkelighedsfjern sprognørd, en pedantisk fluekneppe, en virkelighedsfjern sprogrøtter, der elsker at finde sprogfejl og revse andre, en stivstikker, der ikke fatter, at sproget altid vil udvikle sig af sig selv, et pernittengryn, en sprogspasser og en bagstræberisk krakiler. De negative og til tider næsten hånlige betegnelser står i kø, men det er svært at finde positive betegnelser for det samme. I Den Danske Sprogkreds forsøger vi at lancere adjektivet *sprogkræsen* for vores sprogholdning.

Dansk Sprognævn opfordrer folk til at indsende nye ord og få dem registreret, og Sprogkredsen har indsendt ordet *sprogkræsen*, men det skal nok anvendes noget hyppigere for at få det kvalificeret til optagelse i Retskrivningsordbogen. Hvis du kan lide ordet, må du gerne sprede det både privat og offentligt.

LB

Er du i sync med din samtid?

Af Poul Sørensen

I en forsideartikel i Kristeligt Dagblad om jagt og etik (23.11.22) udtaler formanden for Danmarks Jægerforbund, Claus Lind Christensen: *Etiske emner er absolut noget, vi bør drøfte. Vi har en klode, der drejer rundt, og vi drejer med. Vi er nødt til at være i sync med vores samtid, ellers falder vi af.*

Ifølge Den Danske Ordbog har substantivet *sync* været kendt på dansk siden 1990, noget som – indrømmet – er gået hen over hovedet på mig.

Der er tale om en afkortning af engelsk *synchronization*, dansk *synkronisering*, og ordbogen angiver, at *sync* betyder *overensstemmelse, trit*. I nogle teksteksempler bogstaveres ordet ligefrem *synk*!

Jeg fravælger selv fremmedord, hvis der allerede findes dækkende ord på dansk, og *sync* virker unødvendigt og fremmedgørende i enhver sammenhæng, mundtligt såvel som skriftligt.

Retskrivningsordbogen har optaget ordet *synkronisering* og andre afledninger af ordet *synkron*, men ikke ordet *sync*.

Når nogen bruger afkortningen *sync*, kan jeg ikke lade være med at tænke på bydemåden *synk*! Nogle vil nok mene, at jeg ikke er i *sync* med min samtid.

Deri kan de i mange henseender nok have ret.

Jeg har i hvert fald synkebesvær i forhold til afkortningen *sync*!

Den Danske Sprogkreds' program

december 2022 - juni 2023

Fredag den 2. december kl. 14	Præsentation af <i>Hver fugl synger med sit næb</i> og <i>Os hernedefra</i> i Bog & Idé i Lollandscenteret i Maribo.
Lørdag den 3. og søndag den 4. december 10-16	Sprogkredsen deltager i Julemarkedet på Engestofte Gods ved Maribo.
Onsdag den 7. december kl. 19	Julearrangement på Kulturstationen i Vanløse.
Onsdag den 14. december kl. 19.30	Digitalt kursus om at skrive debatindlæg om sprog.
Torsdag den 19. januar kl. 17	Peter Juel Henriksen (Dansk Sprognævn): Tal dansk, sagde robotten. Foredrag om de nyeste tendenser i sprogteknologien. Kultur stationen i Vanløse.
Tirsdag den 21. februar kl. 19	Den Internationale Modersmålsdag med forfatteren Knud Romer. Kulturstationen i Vanløse.
Onsdag den 19. og torsdag den 20. april	LærFest i Aarhus.
Tirsdag den 9. maj	Sprogdoktoren, Anders W. Berthelsen taler om mellemrumss- betændelse, engelsk syge, apostrofitis og andre dårligdomme i det offentlige rum. Kulturstationen i Vanløse.
Torsdag den 15. til lørdag den 17. juni	Sprogkredsen deltager på Folkemødet i Allinge på Bornholm

Herudover afholdes løbende medlemsmøder og møder i Sprogkredsens arbejdsgrupper.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af *Sprog-
kræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer.

Et abonnement på *Sprogkræsen* koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 26 71 78 37
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds